

Neštandardné formy zamestnanosti: Najnovšie trendy a vyhliadky do budúcnosti

Úvod

Hlavnou témou tohto článku je rast neštandardnej zamestnanosti v poslednom desaťročí. Konštatuje sa v ňom, že okrem práce na čiastočný úväzok nedošlo počas tejto doby k zvýšeniu neštandardnej zamestnanosti. Vzrástol však počet dočasných pracovných zmlúv a samostatná zárobková činnosť, a to pomerne výrazne v niektorých členských štátoch v čase dlhého hospodárskeho rozmachu od polovice 90. rokov minulého storočia až do vypuknutia krízy v roku 2007. Potreba zamestnanosti a sociálnej ochrany sa, samozrejme, prejaví hlavne v nepriaznivých časoch.

Najdôležitejší možný budúci vývoj v oblasti neštandardnej práce, bez ohľadu na jej zmluvnú formu, súvisí s digitalizáciou. Vďaka nákladovej efektívnosti práce prostredníctvom digitálnych platforiem sa predtým ekonomicky nevýhodné potenciálne výmeny nízkej ekonomickej hodnoty, pokiaľ ide o transakčné náklady, stávajú výhodnými. Jednou zo zmyslupnejších charakterizácií tohto javu je preto „gig“ ekonomika ((hospodárstvo založené na príležitostných pracovných výkonoch na dohodu), t. j. obchodovanie v oblasti jednorazových výmen. Aj keď dôkazy týkajúce sa rozsahu takejto práce sú veľmi obmedzené, v tomto článku sa odhaduje, že osoby vykonávajúce takúto prácu, na ktorej je založené ich hlavné postavenie na trhu práce, sa nepodieľajú viac než 0,5 % na celkovej zamestnanosti v Európe. Aj keď hospodárska logika týchto platforiem sa zdá byť presvedčivá a akciový trh určite predpokladá silný rast v budúcnosti, bolo by predčasné predpovedať významný rast zamestnanosti vďaka digitálnym platformám v ich súčasnej podobe. K možným prekážkam budúceho rastu patrí internalizácia takýchto obchodných modelov v rámci podniku a nahradenie práce novými technológiami v prípade rutinnejších úloh v súčasnosti vykonávaných pracovníkmi na platformách.

Sociálna ochrana je dôležitým aspektom v prípade práce na digitálnych platformách. Krátke trvanie a príležitostný charakter príležitostných prác typu „gig“ organizovaných prostredníctvom platforiem vyvoláva v zásade rovnaké otázky, napríklad príjem a iné limity, ako sú tie, ktoré sa

platia v prípade príležitostnej práce na dočasné pracovné zmluvy. Najvýznamnejšou otázkou v súvislosti s pracovným právom a sociálnou ochranou je však, či je pracovník samostatne zárobkovo činnou osobou alebo zamestnancom. Neexistuje jasná definícia postavenia v zamestnaní pre prácu prostredníctvom platforiem, ktoré sa mení v závislosti od konkrétnych okolností rôznych foriem práce na platforme. Obzvlášť veľký význam má to, kde sa na osi začínajúcej od jednoduchého vhodného zosúladenia práce s ponukou až po riadenie konkrétnej platformy nachádza. Aj keď Európska platforma sociálneho poistenia je názoru, že komplexná reforma sociálnej ochrany nie je veľmi potrebná, aspoň čo sa týka digitálnych platforiem vykonávajúcich virtuálnu prácu, niektoré členské štáty prijali osobitné právne predpisy.

Hlavné zistenia

- V minulosti už došlo k významnému nárastu miery dočasnej zamestnanosti, najmä od konca 80. rokov minulého storočia, ako napríklad vo Francúzsku a Španielsku v období rokov 1985 až 1995, vo Švédsku začiatkom 90. rokov a v Nemecku začiatkom 21. storočia. Neskôr došlo k obzvlášť pozoruhodnému veľkému nárastu v Poľsku, z len 4,6 % v roku 1999 až na 28,2 % v roku 2007.
- V poslednom desaťročí sa však nikde v Európskej únii neprejavil stúpajúci trend v miere práce sa dočasné pracovné zmluvy, v skutočnosti došlo k miernemu poklesu zo 14,5 % v roku 2006 na 14,2 % v roku 2016.
- Pravdepodobnosť práce na dočasné pracovné zmluvy je vysoká v prípade mladých ľudí, pracovníkov narodených v zahraničí, pracovníkov s nízkym dosiahnutým vzdelaním a nekvalifikovaných pracovníkov. Rozdiel medzi mierou takejto práce u mužov a žien je teraz menej než jeden percentuálny bod.
- Napriek nárastu počas 15-ročného obdobia až do recesie miera dočasnej agentúrnej práce bola stále podstatne nižšia než miera práce na dočasné pracovné zmluvy. V posledných rokoch klesla a v roku 2015 predstavovala 1,9 % celkovej zamestnanosti v Európe.

- Práca na kratší pracovný čas, ktorá desiatky rokov rástla, pokračovala v raste aj po nástupe recesie. V súčasnosti predstavuje necelých 20 % všetkých pracovných miest v EÚ (24 % v EÚ-15) a stúpala zo 16 % v roku 1996. Toto je veľmi rozšírený jav, ku ktorému dochádza v prípade všetkých vekových skupín, obidvoch pohlaví a na trhoch práce rôznych štátov, v rôznych povolaniach a odvetviach.
- K výraznému nárastu došlo v prípade veľmi krátkej týždennej pracovnej doby (10 hodín alebo menej za týždeň) napríklad v Rakúsku, Nemecku a Dánsku. Celkovo v EÚ podiel mužov vzrástol z 1,5 % na 2,8 % (zo všetkých pracujúcich mužov), pričom podiel žien vzrástol zo 6,1 % na 6,6 % a stúpola najmä medzi mladými ľuďmi. Takmer polovica pracovníkov pracujúcich na kratší pracovný čas nepovažuje svoje hlavné pracovné postavenie za postavenie pracovníka.
- Nedobrovoľná práca na čiastočný úväzok vzrástla od roku 2007 do 2015 z 22,4 % celkovej práce na kratší pracovný čas na 29,1 %. Táto zmena súvisí so zmenou mier nezamestnanosti v členských štátoch s výrazným nárastom na Cypre, v Grécku a Španielsku, pričom v Nemecku došlo k najprudšiemu poklesu v nezamestnanosti, ako aj v nedobrovoľnej práci na čiastočný úväzok.
- Aj keď na kratší pracovný čas začalo pracovať o dost viac mužov, v prípade žien je to až dvojnásobok. Nedobrovoľná práca na kratší pracovný čas sa častejšie vyskytuje v menej platených povolaniach v oblasti služieb a v prípade pracovníkov v oblasti predaja a služieb.
- Nezávislí pracovníci (samostatne zárobkovo činné osoby bez zamestnancov) tvoria 10 % všetkých zamestnaných, zatiaľ čo zamestnávateľa (samostatne zárobkovo činné osoby so zamestnancami) tvoria 4,5 %. Spomedzi samostatne zárobkovo činných osôb by 18 % mohlo byť klasifikovaných ako závislé na základe svojho subjektívneho vnímania a objektívnej hospodárskej situácie.
- Samostatná zárobková činnosť, ktorá v mnohých členských štátoch stúpala až do recesie, v poslednom desaťročí klesla na úrovni EÚ takmer o pol milióna. Rýchlo sa však zvýšila, v Spojenom kráľovstve od prelomu tisícročia rástla najmä v prípade nezávislých pracovníkov. K významnému nárastu dochádza aj v Českej republike, Francúzsku, Holandsku a na Slovensku. K členským štátom s klesajúcou samostatnou zárobkovou činnosťou patrí Nemecko, Poľsko a Švédsko.
- Dôkazy z Holandska a Nemecka naznačujú, že hlavným motívom pre nezávislú samostatnú zárobkovú činnosť sú pozitívne faktory súvisiace napríklad s nezávislosťou a príležitostami. Vyskytujú sa však aj negatívnejšie motivácie, ktoré sa týkajú nedostatku iných možností, a to viac v Nemecku ako v Holandsku. Pracovníci, ktorí tvorili malý percentuálny podiel, dokonca uviedli, že ich „zamestnávateľ“ od nich požadoval, aby sa stali samostatne zárobkovo činnými osobami.
- Stále však značný podiel (12,6 %) samostatne zárobkovo činných osôb v Holandsku a Nemecku – v krajinách s pomerne dobre vyvinutými systémami sociálnej ochrany – by mohol byť na základe rôznych opatrení finančnej odolnosti a sociálnej ochrany klasifikovaný ako „samostatne zárobkovo činné osoby s neistou činnosťou“. Značný podiel samostatne zárobkovo činných osôb sa však domnieva, že sú povinní zabezpečiť si vlastnú sociálnu ochranu.
- Dôkazy z európskych prieskumov naznačujú, že k nedávnemu nárastu samostatnej zárobkovej činnosti došlo väčšinou v dobre platených povolaniach. Táto skutočnosť bola zistená aj v štúdiách založených na vnútroštátnych údajoch Spojeného kráľovstva.
- Jediný odhad výskytu práce na digitálnej platforme s identifikáciou postavenia na trhu práce v jednom časovom období založený na náhodnej vzorke obyvateľstva je z USA, podľa neho sa takáto práca podieľala 0,5 % na celkovej zamestnanosti v roku 2015. Aj keď autori uvádzajú, že proti tomuto číslu treba „v mnohom namietat“, poznamenávajú, že v prípade ďalších odhadov pomocou iných metód sa dospelo k podobnému číslu.
- V Európe je najspoľahlivejší odhad zo Spojeného kráľovstva z roku 2016, v rámci ktorého sa zistilo, že 4 % zamestnaných osôb vykonávalo takúto prácu niekedy v minulom roku, pričom 25 % z nich uviedlo, že to bola ich hlavná práca. Toto nie je v rozpore s údajom 0,5 % (v jednom časovom období) uvedenom v štúdiu USA. Iné nedávne štúdie dospeli k podobnému číslu nielen v prípade Spojeného kráľovstva, ale aj Holandska, Nemecka a Švédska.
- Prostredníctvom digitálnych platforiem pracuje najmä medzi tými, ktorí túto prácu vykonávajú intenzívne, o niečo viac mužov než žien a viac mladých než starých ľudí. Majú podobnú úroveň vzdelania ako iní zamestnanci.

Ďalšie informácie

Správa *Neštandardné formy zamestnanosti: Najnovšie trendy a vyhliadky do budúcnosti* sa nachádza na stránke <https://www.eurofound.europa.eu/publications/customised-report/2017/non-standard-forms-of-employment-recent-trends-and-future-prospects>

Ďalšie informácie poskytne vedúci výskumný pracovník/koordinátor Donald Storrie na dst@eurofound.europa.eu